

REFERÁTY

Jaroslav Hroch: Praxe a tradice. Kritika filozofické hermeneutiky H.-G. Gadamera. Academia, Praha 1989. 176 stran.

Monografie *Praxe a tradice* si klade za cíl postihnout základní ontologicko-gnozeologické principy a vývojové proměny filozofického myšlení Hanse-Georga Gadamera, jednoho z nejvýznamnějších představitelů soudobé západní hermeneutiky. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že se Gadamerova hermeneutika nezaměřuje na vypracování ucelené a systematické metodologie společenských věd, nýbrž že jí především jde o pochopení duchovního odkazu evropské kulturní tradice a o nové pojetí filozofické pravdy jako výsledku procesu dialogické výměny názorů. Hlavním tématem knihy není proto podrobný rozbor obecné teorie rozumění nebo souhrnný výklad hermeneutické metodologie. Na druhé straně však monografie *Praxe a tradice* usiluje postihnout vliv Gadamerovy hermeneutiky na koncepci rozumění v soudobé filozofii od šedesátých let až do poloviny let osmdesátých.

Publikace o H.-G. Gadamerovi tedy nezahrnuje celou hermeneutickou problematiku, na druhé straně ji však z hlediska původního pojetí hermeneutiky jakožto teorie interpretace a rozumění překračuje především tím, že podrobuje kritickému rozboru společensko-historické souvislosti Gadamerovy filozofie, a to i z hlediska jejího přístupu ke globálním krizovým problémům soudobého světa vědeckotechnického pokroku.

Komplexní analýza úsilí filozofické hermeneutiky o rehabilitaci evropské kulturní tradice si vyžádala věnovat pozornost historickým a gnozeologickým zdrojům vývojových proměn Gadamerova filozofického myšlení. Z toho důvodu obsahuje první kapitola monografie kritický rozbor Gadamerových studií ze 30. a 40. let našeho století, které se zabývaly etickými aspekty Platónovy dialektiky a humanistickým odkazem některých osobností německé filozofie, kultury a umění (J. G. Herder, G. W. F. Hegel, J. W. Goethe, F. Hölderlin).

Autor publikace zároveň ukazuje, že Gadamer ve svém pojetí sokratovsko-platónského dialogu, jakožto výchovně působícího komunikativního dění, založeného na představě o dialogické povaze pravdy, usiluje o překonání krize evropského racionalismu jak v jeho etické, tak i gnozeologické dimenzi. Z tohoto hlediska je třeba také pohlížet na Gadamerovu snahu o nalezení styčných bodů mezi metodou fenomenologické deskripce a tradicí antické dialektiky, vycházející z principu jednoty myšlení a bytí, jazyka a skutečnosti.

Další tři kapitoly této knihy se soustřeďují k vrcholnému období Gadamerova filozofického vývoje, které zahrnuje časový úsek přibližně od poloviny padesátých let do konce let šedesátých. Hlavním pramenem kritického rozboru v těchto kapitolách je proto Gadamerova základní práce *Wahrheit und Methode* (1. vyd. 1960),

velká pozornost je však věnována i dalším studiím a publikacím především ze šedesátých let. Ty totiž do jisté míry vytvářejí s Wahrheit und Methode jednotný celek, neboť doplňují a konkretizují základní dílo filozofické hermeneutiky a umožňují tak hlubší poznání Gadamerových názorů z oblasti filozofie dějin, etiky, estetiky, filozofické antropologie a teologie.

Podstatná část druhé kapitoly je orientována na rozbor hermeneutických koncepcí F. D. E. Schleiermachers, J. G. Droysena a W. Diltheye. Zároveň autor usiluje postihnout specifický typ, filozoficko-historická východiska a gnozeologické zdroje kritiky scientismu ve filozofické hermeneutice, která se snaží překonat tradiční metafyziku a tzv. metodologický objektivismus novodobé vědy. V tomto kontextu potom přistupuje ke konkrétní kritické analýze základních gnozeologických kategorií Gadamerovy hermeneutiky (dějinná situace, horizont, dějinné působící vědomí) a zvláště jejího pojetí tzv. *dialektického charakteru zkušenosti*.

Třetí kapitola publikace se zabývá kritickou analýzou ontologických a gnozeologických východisek teorie rozumění ve filozofické hermeneutice H.-G. Gadamera. Z tohoto hlediska podrobuje konkrétnímu rozboru také Gadamerovo pojetí časovosti a jazyka. Autor by chtěl postihnout kontinuitu (i jisté difference) filozofické hermeneutiky a Heideggerovy fundamentální ontologie a zároveň sledovat, jak korespondují Gadamerovy ontologické a gnozeologické názory s jeho úsilím a překonání krizových momentů soudobého evropského myšlení. V této souvislosti věnuje monografii též pozornost tomu, jak se Gadamer pokouší překonat subjektivismus „klasické“ filozofie existence a na čem zakládá hermeneutickou koncepci racionality a objektivitu.

Třetí kapitola monografie o Gadamerovi podává zároveň přehled jednotlivých etap diskuse o hermeneutice v soudobé západní filozofii od šedesátých let až do první poloviny let osmdesátých. V této souvislosti rozebírá hermeneutické koncepce E. Rothacker, E. Bettino, J. Habermas, K.-O. Apela, P. Ricouera aj. Závěrečná část třetí kapitoly se pak zabývá otázkami dialektického přístupu k teorií rozumění, a to i na podkladě výsledků zkoumání hermeneutické problematiky v soudobé sovětské marxistické filozofii a metodologii společenských věd (V. S. Gorskij, M. M. Bachtin, G. I. Ruzavin).

Čtvrtá kapitola monografie Praxe a tradice je věnována kritickému rozboru Gadamerovy filozofie dějin, náboženství a umění. Zároveň se v ní autor pokouší prostřednictvím komplexní analýzy a rekonstrukce nábožensko-teologických momentů filozofické hermeneutiky a její snahy o všestranné uchopení a absorbování evropské křesťanské tradice postihnout specifický typ filozofie náboženství v díle H.-G. Gadamera. Tento rozbor není prováděn pouze z hlediska jednotlivých filozofických disciplín (ontologie, gnozeologie, filozofie člověka, filozofie dějin) nebo nábožensko-teologických koncepcí (interpretace evangelia a biblické tradice), nýbrž bere v úvahu také univerzalistické záměry filozofické hermeneutiky, které se projevují v jejím úsilí poskytnout teoretické základy pro pochopení místa a funkce křesťanské tradice v různých formách společenského vědomí (umění, morálka, věda).

Pátá kapitola knihy je věnována pozdnímu období Gadamerovy hermeneutiky, a to v souvislosti s jejím úsilím o rehabilitaci praktické filozofie v kontextu politicko-historické situace současné západní společnosti sedmdesátých let a na počátku let osmdesátých. Zároveň poukazuje na společenskohistorické a ideové základy Gadamerova pojetí prakticko-etické orientace člověka v soudobém světě vědeckotechnického pokroku, které vychází z podnětů Aristotelovy etiky a Husserlovy transcendentální fenomenologie. Rozbor Gadamerova vztahu k Husserlově koncepci tzv. životního světa umožňuje přitom ukázat, že je filozofická hermeneutika daleko více než myšlení zakladatele moderní fenomenologie charakterizována limitujícím přístupem k významu vědy pro život společnosti a k možnostem vědeckého poznání.

V závěru monografie poukazuje autor na Gadamerovo úsilí založit hermeneutiku jakožto praktickou životní filozofii. Ta by pak měla být údajně schopna hledat nej-

vhodnější cesty k řešení negativních krizových projevů moderní civilizace a ústrojně postihnout postavení člověka v epoše vědeckotechnické revoluce. Na rozdíl od apokalyptických, destruktivních rysů původního existencialistického pojetí dějinné společenské skutečnosti se totiž Gadamer pokouší najít jakési pozitivní, „usmířující“ východisko z globálních problémů soudobého světa. Tyto pokusy najít operný bod, centrum securitatis, v návratu k hodnotám mravních, náboženských a uměleckých tradic jsou tak příznačným a přitom specifickým projevem neokonzervativních tendencí ve filozofickém myšlení 70. a 80. let našeho století. A v uvedené obecné souvislosti zároveň svébytným způsobem dosvědčují zaměření toho proudu německého filozofického myšlení, který dnes žije z dědictví životní filozofie, fenomenologie a existenciálně orientované fundamentální ontologie.

Tento pokus o využití a „syntetizování“ uvedených tradic moderní německé duchovně také — jak ukazuje autor monografie — determinuje Gadamerovu celkovou koncepci poznání a rozumění. Je pro něho typické, že v ní nejde do posledních iracionalistických důsledků, nýbrž se ve své gnozeologii pokouší udržet svébytnou symbiózu výchozích neracionálních a racionálních složek poznávacího procesu. Podle autora publikace usiluje Gadamer zároveň o hermeneutickou aktualizaci a „racionalizaci“ mimoracionálních momentů, a proto se jeho filozofie stává mimo jiné také podnětem pro pokusy o nastolení nových kritických a analytických metodologií v soudobém evropském myšlení. I z toho důvodu a nejen kvůli svému nemalému vlivu si tak Gadamerova hermeneutika zasluhuje bližší pozornosti a hodnotícího rozboru v dnešních monografických pracích zabývajících se dějinami filozofických proudů a směrů 20. století.

(Autoreferát)

Jiří Kroupa: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770—1870.
Brno — Kroměříž 1987, 317 stran.

Jak napovídá název, zabývá se Kroupa problematikou pozdního osvícenství na Moravě, zejména v Brně. Zapojuje však to, co se dalo v této oblasti, do širšího kontextu Rakouska a Německé říše i západní Evropy, tj. Francie a částečně Anglie.

Jeho práce má devět kapitol: Úvod, 1. Morava ve druhé polovině 18. století; 2. Společenské svazky; dvůr a salón, 3. Společenské svazky; alchymie štěstí I, 4. Společenské svazky; alchymie štěstí II, 5. Aristokratické osvícenství, 6. Objev nového světa; mentality, 7. Objev nového světa: estetika, 8. Soumrak osvícenství na Moravě, 9. Ve stínu slavkovského slunce. Postupuje v nich zhruba stejným způsobem, tj. tak, že na základě vyprávění o nějaké události nebo životopisu některého z osvícenců rozvíjí širší výklad problematiky, která jej právě zajímá. Kniha tím získává na čtivosti a pestrosti. Na druhé straně se Kroupa nezalekl ani statistických údajů, kterými však svou práci nezahltil, a použil je zejména k ilustraci výkladu o sociálním složení osvícenské společnosti.

Této problematice je zasvěcena zejména první kapitola, kde Kroupa charakterizuje složení a funkci moravské šlechty (blížila se dvorská šlechta) ve vztahu ke šlechtě české. Protože v Rakousku nebylo silné měšťanstvo, mohli se Habsburci při svých snahách o reformu opírat o „honoratiore“, tj. o přechodnou vrstvu mezi feudály, měšťanstvem a kapitalistickými podnikateli. Kroupa také řeší otázku vztahu osvícenství k josefinismu, který časově určuje širěji než vládu Josefa II. a který podle jeho názoru směřoval k vytvoření přechodné společnosti.

V druhé kapitole na příkladech životopisů jednotlivých osvícenců ukazuje prolínání společenských vrstev v rámci tohoto proudu i jejich spojení se změnami hospodaření na vrchnostenských statcích.